

F. Meijers, M. du Bois-Reymond, ed., *Op zoek naar een moderne pedagogische norm. Beeldvorming over de jeugd in de jaren vijftig: het massajeugdonderzoek(1948-1952)* (Bibliotheek Jeugd en Samenleving; Amersfoort-Leuven: Acco, 1987, 223 blz., f39,-, ISBN 90 334 9019 6).

In dit boek zijn een aantal artikelen te vinden van sociale wetenschappers over pedagogiek, jeugdonderzoek, jeugdbeleid en jeugdwerk in de periode 1948-1952. De titel geeft de inzet van het boek weer: de redacteurs vinden dat er vanuit een samenhangende visie meer onderzoek moet worden gedaan naar de jeugd en dat er nieuwe pedagogische normen moeten worden ontwikkeld om te interveniëren. Evenals in de tijd na de tweede wereldoorlog zou de huidige maatschappij zich in een crisis bevinden en, zo lezen wij in de inleiding: 'in deze situatie groeit de behoefte aan theorieën met grotere reikwijdte en historische diepte en een nieuwe normativiteit voor pedagogisch handelen' (12). Daarnaast wordt de vraag opgeworpen: 'Werd de naoorlogse maatschappij gekenmerkt door herstel van de traditionele leefvormen, door continuïteit dus (met de tweede wereldoorlog als hels intermezzo), of was er sprake van het opengooien van oude denkbeelden en oriëntatie op een nieuwe samenleving' (18).

In de eerste twee artikelen stellen de redacteurs het onderzoek naar de 'massajeugd' aan de orde, dat vlak na de tweede wereldoorlog in opdracht van de regering is verricht door het katholieke Hoogveldinstituut (rapporteur N. Perquin) en zes andere neutrale en protestants-christelijke instituten (rapporteur M. J. Langeveld). In de daaropvolgende artikelen wordt door R. Abma, K. Bakker en A. Dieleman onder meer ingegaan op de vraag naar de stand van de sociologie, de psychologie en de pedagogiek in die tijd. Hierin wordt op een boeiende wijze wetenschapsgeschiedenis behandeld. Verder zijn in deze bundel nog bijdragen aan te treffen over de pedagogische zorg voor de jeugd in de jaren twintig en dertig (P. Selten), de invloed van het massa jeugdonderzoek op het naoorlogse jeugdbeleid (S. Gerritsen en I. van der Zande), de zorg voor fabrieksmeisjes (A. van Drenth) en het club- en buurthuiswerk in de jaren vijftig (Y. te Poel).

In deze bespreking beperken wij ons in hoofdzaak tot de manier waarop de auteurs de vraag behandelen in hoeverre het naoorlogse (denken over) jeugdwerk een continuïteit dan wel breuk met de vooroorlogse periode vormde. Het meest expliciet komt deze vraag aan de orde in het artikel van Dieleman 'De katholieke pedagogiek op haar weg naar volwassenheid'. Dieleman geeft eerst de discussie over breuk dan wel continuïteit weer, die in kringen van historici welbekend is. Helaas op een nogal merkwaardige wijze. Hij schetst er enkele karikaturen van en presteert het zelfs om J. C. H. Blom onder de tegenstanders van de continuïteitstheze te rangschikken en hem toe te dichten dat hij de jaren zestig als een uitgesteld maar diepgaand effect van de tweede wereldoorlog zou zien, een these die Blom weliswaar heeft opgeworpen, maar ook meteen weer heeft verworpen. Dieleman zegt zelf aan te willen sluiten bij een benadering die een gedifferentieerd beeld geeft van verandering en continuïteit. Hij is vooral geïnspireerd door Siep Stuurman, die betoogde dat de veranderingen van de jaren zestig niet uit de lucht zijn komen vallen, maar zijn voorbereid in de jaren vijftig, toen zich reeds 'ondergrondse' ontzuilingsverschijnselen voordeden.

Naar deze verschijnselen zijn Dieleman, maar ook andere auteurs, op zoek. Ze wijzen er onder meer op dat het massajeugdonderzoek niet alleen moet worden gezien als burgerlijk moraliserende pedagogiek, maar ook progressieve elementen bevatte; vooral de verwetenschappelijgings- en professionaliseringsstendensen zouden een schakel vormen in het deconfessionalisering- en ontzuilingsproces alsmede in de ontwikkeling van de verzorgingsstaat (Bakker, 116).

Dieleman kritiseert een aantal auteurs, die de naoorlogse periode teveel zouden karakteriseren als een periode van 'sociale disciplineren'. Er zou nog te vaak teruggedeneerd worden vanuit de jaren zestig en anachronistisch te werk worden gegaan (117, 118). In deze bundel tracht men de vernieuwingen uit de jaren vijftig mede aan te tonen door een vergelijking te maken met de pedagogiek en het jeugdwerk in de jaren dertig. Zo vergelijkt Dieleman de katholieke pedagogiek van de jaren dertig en vijftig met elkaar. Hij stelt dat in de jaren dertig een 'massieve vermijdingsstrategie' de overhand had. De katholieke opvoeding was in die tijd vooral een wilstraining, een beteugeling van onwenselijke neigingen en strevingen, met name op het gebied van de seksualiteit. Tucht, ascese en een nooit verzakend toezicht werden gezien als de beste middelen om ongeremdheid tegen te gaan. Na de tweede wereldoorlog waren er, aldus Dieleman, een aantal initiatieven die elk op hun eigen wijze het 'starre vermijdingsdenken' doorbraken. Hij geeft vervolgens enkele voorbeelden van dergelijke initiatieven (zoals het Mater Amabiliswerk), die jammer genoeg niet altijd even goed uitgewerkt zijn. Interessant is vooral wat hij noemt 'de wending in de katholieke pedagogiek'. Tegen de vooroorlogse apologetische pedagogiek rees na de tweede wereldoorlog verzet. Een nieuwe generatie pedagogen streed toen voor een zekere autonomie van de opvoedkunde ten opzichte van de theologie en de wijsbegeerte. De belangrijkste spreekbuis was Perquin. Volgens hem zou het doel der opvoeding moeten zijn een begeleiding op weg naar 'innerlijke volwassenheid', hetgeen zou moeten prevaleren boven voorgeschreven katholiciteit. Het geweten werd nu niet meer gezien als een strenge bewaker van uiterlijke tucht, maar als een positieve kracht die richting moest geven aan het handelen en het maken van keuzes van het individu. De nadruk kwam nu meer te liggen op de eigen verantwoordelijkheid. Volgens Dieleman was er hier sprake van een doorbraak in de richting van een personalistische pedagogiek, die in de tweede helft van de jaren vijftig op grote schaal ingang vond binnen de katholieke zuil.

Ook Abma en Bakker wijzen op de dominantie van de personalistische pedagogiek in die tijd en vergelijken de jaren dertig en vijftig op een aantal punten met elkaar. Daarbij worden de jaren vijftig als het ware afgezet tegen de jaren dertig en worden vooral de verschillen (breuken) benadrukt. Maar de informatie die gegeven wordt over de jaren dertig is vrij summier en blijft te vaak steken in algemeenheden. Dit laatste is wel verklaarbaar, want in feite is er wat betreft de jaren twintig en dertig meer nog dan dat bij de jaren vijftig het geval is, sprake van een zwart gat, wat de vergelijking niet vergemakkelijkt.

Tot slot nog dit. Met betrekking tot de pedagogiek en het jeugd- en vormingswerk in de jaren vijftig wordt er tamelijk veel gegeneraliseerd. Er ligt bijvoorbeeld veel nadruk op de overeenkomsten tussen de twee grote pedagogen Langeveld en Perquin, terwijl de verschillen in hun denken (en tussen het katholieke en overige jeugdwerk) worden verwaarloosd. Niet alleen wordt er te weinig gedifferentieerd naar levensbeschouwing en lijkt de keuze voor de behandelde thema's soms nogal willekeurig (de ontwikkelingen binnen het protestants-christelijke jeugdwerk en de protestants-christelijke pedagogiek blijven bijvoorbeeld in de gehele bundel buiten beschouwing), er wordt ook te weinig onderscheid gemaakt naar jongens- en meisjeswerk. Voortzetting van het onderzoek naar pedagogiek, jeugdwerk, en jeugdonderzoek moeten hier de nodige nuancering brengen. Het boek prikkelt ertoe.

H. Vossen, M. Lunenberg

P. L. van Enk, *De aftocht van de ARP. Jaren van strijd tussen macht en beginsel* (Kampen: Kok, 1986, 191 blz., f29,50, ISBN 90 242 4137 5).